

Preek over Genesis 4

- Neede, 23 oktober 2022
- Kees van Dusseldorp
- [serie: Leven op aarde – 4]

Thema:

Wat is sterk en wat is zwak??

votum en groet

Psalm 9:1,5,6,10 (DNP) Met heel mijn hart geef ik U eer

verbondswoord: 4^e gebod

Gez. 200 (GK13) O, God en Heer almachtig
gebed

lezen: Genesis 4

lezen: Hebreeën 4:12-16

Opwekking 612 En ik kom tot U

kindermoment

luisterlied: E&R 211 Kaïn, wat heb je en wat doe je stoer**

preek (Hebreeën 11:4?)

NLB 991:1,2,7,8 De eersten zijn de laatsten

gebed

luisterlied: U ziet alles, wat een mensenoog niet zien kan**

collecte

Psalm 72:6,7

zegen

Psalm 72:10 (als amen)

Gemeente van Christus,

'Wat kan ik er nu eigenlijk echt aan doen?' Dat is het gevoel dat mij bekruipt als ik de verwoesting in de Oekraïne zie. Als ik de berichten hoor over opwarming van de aarde. Als ik de foto's zie van de miljoenen mensen die in sloppenwijken leven. Dit zijn ontwikkelingen die mij niet meteen persoonlijk het leven onmogelijk maken. Het komt al dichterbij als ik iemand zie, die slachtoffer is van de toeslagenaffaire. Of die in het aardbevingsgebied woont en haar leven door de vingers ziet glijden. Of die het bedrijf te gronde ziet gaan door politieke keuzes en bestuurlijk wanbeleid. Of die kapot gaat aan het gevecht tegen een valse aanklacht. 'Maar wat kan ik eraan doen?' Machteloos sta je. Misschien als je je met elkaar sterk maakt, dat er iets verandert. En dan heb je geluk. Als het situaties zijn die de pers halen. Als iemand voor je opkomt. Als je iemand kent met een hoge positie. Maar wat begin je in je eentje? 'Wat kan ik eraan veranderen? Alles heb ik geprobeerd, maar het gaat gewoon door. Ik ga er kapot aan.'

**

Mensen hebben mensen nodig. Je kunt niet zonder anderen. Mannen en vrouwen hebben elkaar nodig, jongeren en ouderen hebben elkaar nodig, denkers en doeners hebben elkaar nodig, zieken en gezonden hebben elkaar nodig. Om elkaar aan te vullen en samen ten volle mens te zijn. Maar tegelijk: wat doen mensen elkaar aan. Wat kunnen mensen aan elkaar lijden. Wat maken mensen elkaar kapot. En de wereld erbij.

En waar is God? Waarom is het niet eerlijker verdeeld in de wereld? Waarom trekken zwakke mensen altijd aan het kortste eind, en komen machtige mensen overal mee weg? Waarom krijgen vitale, sociale en goed uitzijende mensen alles voor elkaar en zitten mensen met een beperking, met een stoornis, met een foute keuze altijd in de hoek waar de klappen vallen? Als God bestaat, wat mag je dan van Hem verwachten?

**

Leven op aarde – zo heb ik deze serie preken over Genesis genoemd. Omdat in de eerste hoofdstukken van de Bijbel God ons inzicht geeft in wat een mens is, wat kenmerkend is voor het menselijk leven op aarde, in wat menselijk en onmenselijk is. De verhalen gaan over onze oorsprong en onze ontkenning daarvan. Over onze verantwoordelijkheid en ons misbruik ervan. Over de eenheid tussen hart, hoofd en handen en het kapotvallen ervan. En mét dat God ons inzicht geeft in wie wij zijn, laat Hij ons tegelijk zien wie Hij is. Voor ons, mensen die op aarde leven. We moeten beseffen dat er een Schepper is (Gen.1). We houden ondanks de zonde uitzicht op het goede leven (Gen.2). We weten ons aansprakelijk voor de gebrokenheid in het leven (Gen.3). En in alles wat er fout gaat tussen mensen blijven we het van God verwachten. Dat is de boodschap van Genesis 4.

Je kunt het verhaal van Kaïn en Abel lezen als een verhaal dat duidelijk maakt hoe slecht de mensen zijn geworden na de zondeval. En daar is reden voor. Het gaat over broedermoord, over zwerven en dolen op aarde, over wraak en geweld. Zoals meerderen van jullie in de voorbereiding ook aangaven: er lijkt weinig goed nieuws te vinden in dit hoofdstuk. Als je het vanuit Adam en Eva leest: wat een verscheurdheid, pijn en verdriet in hun gezin doordat de ene zoon de ander doodslaat. Als je het vanuit Abel leest: een voortijdig beëindigd leven. Vanuit Kaïn: zwervend en angstig over de wereld. En over God eigenlijk alleen maar vragen: Veroorzaakt hij de moord eigenlijk niet zelf, door Abel voor te trekken? Wat een ellende!

Toch is het goed om het een slag draaien. De boodschap van dit verhaal is niet om te laten zien wat de gevolgen van de zondeval zijn. Tot hoeveel kwaad mensen in staat zijn. Hoe slecht wij zijn. Het gaat er in dit verhaal om iets anders: welke keuzes je in deze wereld, met al het geweld en onrecht tussen mensen, kunt maken. Hoe je in alle slechtheid en zwakheid met God kunt leven. Dat onze wereld een plek is met veel problemen en ellende – dat is niet de kern van dit verhaal. Je hebt daar trouwens toch geen Bijbel voor nodig. Dat leer je wel door ervaring en in het nieuws. Dat is de realiteit. Niet het enige trouwens. Gelukkig kom je ook liefde, schoonheid en eerlijkheid tegen. Maar in de grote ontwikkelingen overheersen vaak de kwade machten. Welke keuzes kan ik daarin maken, zelfs als ik er persoonlijk niet veel aan kan doen? Waar is God in dit alles? Hoe leef ik in deze wereld met God, zodat ik op mijn plek geloof, hoop en liefde niet verlies? Dat is de boodschap van Genesis 4. Met deze bril op, neem ik jullie mee, het verhaal in. Zoals ik in de afgelopen week zelf in dit verhaal rondgelopen heb. En erdoor bemoedigd ben.

**

Het is ongelijk verdeeld in de wereld. Je kunt het oneerlijk noemen. Maar laten we het eerst ongelijk noemen. Kaïn wordt geboren. 'Ik heb het leven geschonken aan een man,' zegt Eva. Ik hoor daar trots in. Wauw, wat een kind heb ik ter wereld gebracht! Niet maar 'een jongen', maar 'een man'. Dat klinkt als: een sterk, stevig en gezond kind. Er klinkt ook in door: 'Het is me gelukt! Ondanks de moeite van de zwangerschap en de smart van de bevalling, die het gevolg zijn van de zondeval, heb ik een man gebaard. Kaïn. 'Mijn bezit' betekent zijn naam. Van God gekregen. Dat wel. Maar toch: mijn zoon. Wat een man!'

'En zij baarde zijn broer Abel', lezen we. Meer staat er niet. Wat een verschil! Elf woorden in het Hebreeuws voor de geboorte van Kaïn. Drie woorden voor de geboorte van Abel. In de Bijbelse vertelkunst betekenen zulke verschillen veel. Zeker als je weet dat de naam 'Abel' zoveel betekent als 'vleugje, damp'. Het klinkt als: 'een schriel, iel, zwak ventje, nauwelijks levensvatbaar, dat kan nooit veel worden'. En één van die drie woorden typeert Abel ook nog eens als 'een broertje voor Kaïn'. Zie je het voor je? Hoe Abel altijd opkeek tegen zijn grote broer Kaïn? Altijd meelifte op zijn acties. Altijd klaar stond om zijn broer te helpen? Trots was op de kracht en het succes van zijn broer. Zelf volledig in zijn schaduw stond? En daar geen punt van maakte?

Het is ongelijk verdeeld. Is dat ook oneerlijk? Dat de een sterk is en de ander zwak? Dat de een in Nederland geboren wordt en de ander in China? Dat de een liefdevolle ouders heeft, en de ander opgroeit in een onveilige en ongezonde setting? Het is ongelijk verdeeld. Waardoor de een veel meer kansen krijgt dan de ander. Je kunt het oneerlijk noemen. Maar wat zeg je daarmee? Kun je niet beter je eigen setting onder ogen zien? En dat voorlopig even als onze uitgangspositie beschouwen? Niet om je daarbij gemakkelijk neer te leggen. Want het heeft iets onrechtvaardigs. Maar wel om te leren hoe je ermee om moet gaan. Welke weg God je wijst in je leven. Als je het minder getroffen hebt. En als je alles mee hebt. Hoe je als sterke omgaat met zwakkeren. En hoe je als zwakke omgaat met sterkeren. En vooral hoe je – op jouw plek, in jouw wereld, met jouw mogelijkheden en beperkingen, met jouw sterke en zwakke kanten – leeft met God.

**

Beide mannen brengen God een offer. Het was de manier om God te danken voor zijn zorg. En om je vertrouwen op God uit te drukken. Een soort dankdag voor gewas en arbeid dus. Kaïn is landbouwer en offert iets van de opbrengst van het land. Het zal het eerste van de oogst geweest zijn. Abel is schaapherder en zoekt het liefste lammetje uit. Wat is het mooi als mensen God danken! Als rijke en sterke mensen uitspreken dat zij hun mogelijkheden als gaven van God zien. Dat doet niet iedereen. Vaak overheerst de trots en het zelfvertrouwen en hebben rijken geen tijd voor God.

En wat mooi is het als zwakken en minder bedeeden ondanks hun tekorten dankbaar door het leven gaan, in het vertrouwen dat ook zij gezegende mensen zijn. Dat doet zeker niet iedereen. Gemakkelijk word je een ontevreden en klagend mens.

Kaïn en Abel brengen allebei een offer om God te danken. De sterke en de zwakke.

Maar dan merken ze op de een of andere manier dat de Heer het offer van Abel wel ziet en dat van Kaïn niet. Hoe ze dat merken? Geen idee. Vroeger had ik in de kinderbijbel een plaatje staan, waarin de rook van het offer van Abel recht omhoog steeg en de rook van het offer van Kaïn afketste en niet omhoog kwam. Zo zal het niet gegaan zijn. Misschien merken ze het erin, dat Abel heel blij wordt van binnen, terwijl Kaïn niets voelt. Geen idee.

Maar belangrijker is natuurlijk de vraag waarom God het ene offer wel ziet en het andere niet. Is daar een verklaring voor? Dat wil ik wel graag weten. Want dit onderscheid is toch de bron van alle volgende ellende tot aan de moord toe? Is God daar zelf niet de oorzaak van? Door te discrimineren? Door de een voor te trekken en de ander af te wijzen? Door willekeurig mensen uit te kiezen en anderen voorbij te gaan?

**

Hier is vanuit de Bijbel meer over te zeggen. In de eerste plaats staat er bij Abel nadrukkelijk bij dat hij het mooiste van de lammetjes offerde. Dat zoiets bij Kaïn niet wordt genoemd, kan iets zeggen over zijn liefde voor God. Dat God voor hem niet op één staat, maar meer als een onderdeel van zijn leven. Dat zijn godsdienst meer een uiterlijke verplichting is, dan een hartelijke lofprijzing. Dat het bij hem meer religie was, dan relatie. Zoals het voor gelovigen altijd een risico is, dat de dienst aan de Heer aan de buitenkant blijft. Een goede gewoonte, een onderdeel van je leven. Zonder dat je hart erachter staat en je met overtuiging ervoor gekozen hebt om Gods vriendschap te omarmen. En waar wij aan de buitenkant het verschil niet zien, is het voor de Heer niet verborgen. Wat is het geloof van de mens die het offer brengt? Wat is je houding? Waar ligt je hart? Het offer aan God lijkt voor Abel veel meer te betekenen dan voor Kaïn.

**

Het tweede wat ik naar voren breng over Gods voorkeur voor Abel, heeft te maken met dat verschil tussen Kaïn en Abel. De sterke en de zwakke. Hoe vaak lezen we in de Bijbel niet, dat God als eerste omziet naar de zwakkere? Gaat het niet altijd zo in de Bijbel? Dat de laatsten de eersten worden en de eersten achteraan komen? Dat de wees en de weduwe, de vluchteling en de zieke, de hongerige en de dorstige, het slachtoffer en de arme, de baby en de bejaarde bij God in de eerste cirkel van zijn aandacht staan? Vaak klinkt hun gebed en hun vertrouwen, klinken hun gebeden en liederen ook echter en zuiverder dan van die van rijke en geslaagde mensen. In ieder geval let God juist op de zwakken, de nederigen, de verlorenen, de mensen die weten dat ze hulp en redding nodig hebben. Hij gaf voor hen zelfs zijn Zoon. Zo lief heeft Hij de mensen.

Jezus zette niet voor niets een klein kind in de kring van sterke mannen. 'Je kunt het Koninkrijk van God niet binnengaan als je niet wordt als een kind.' Afhankelijk, kwetsbaar. In de mensenwereld werkt dat andersom. We kijken liever naar de mensen die geslaagd zijn, succes hebben en er goed uitzien. We luisteren liever naar mensen die invloed hebben, die veel te besteden hebben. Je doet er alles aan om erbij te horen, om serieus genomen te worden, om mee te tellen, om niet afhankelijk te zijn. Maar blijf wel in de gaten houden, dat het in Gods Koninkrijk anders werkt. Dat jij net zo'n bedelaar om genade bent als die verslaafde. Dat jij net zo door God naar binnen gedragen moet worden als de terminale patiënt die niet meer uit haar bed kan komen. Dat Abel de zwakke is, maakt dat God hem als eerste aandacht geeft. Als bemoediging voor iedereen die zich zwak en achtergesteld weet. En als aansporing aan iedereen om je afhankelijkheid en nederigheid niet te verliezen als het goed met je gaat.

**

Waarom ziet God het offer van Abel wel en het offer van Kaïn niet? Er is nog een derde verklaring. Ik kwam die tegen bij een joodse uitlegger. Hij schreef: Let eens op de reactie van Kaïn. Hij wordt kwaad. Jaloers op Abel, boos op God. Verraadt Kaïn met zijn boosheid niet zichzelf? Wordt in zijn reactie niet zichtbaar dat zijn offer eigenlijk niet draaide om God, maar om hemzelf? Waarom kan hij het niet hebben dat God blij is met het offer van zijn broertje Abel? Omdat zijn ego daarmee een deuk oploopt! Eigenlijk was zijn offer geen geschenk van liefde en dankbaarheid. Het was wat wij tegenwoordig een relatie-geschenk noemen. Ik geef wat aan jou, zodat jij mij een keer wat teruggeeft. Ik laat zien dat ik jou zie en respecteer. Daar mag je blij mee zijn. Ik, de grote Kaïn, laat zien dat ik God eer. Daar mag God wel blij mee zijn. En o wee als Hij dat niet is.

Inderdaad wordt de boosheid van Kaïn uitgebreid beschreven. 'Zijn blik werd donker', staat er in onze vertaling. 'Hij liet zijn gezicht vallen', staat er letterlijk. Hij keek naar beneden. Hij keek niet met God mee naar Abel, om blij te zijn dat God van zijn broertje hield. Hij zag Abel niet meer staan, als hij al ooit echt Abel had zien staan. Hij keek niet met Abel mee naar God, om zich te verwonderen over Gods goedheid en trouw. Zijn hart was gericht op zichzelf en niet op de Heer. Als Hij ooit al echt serieus aandacht aan de Heer had gegeven.

De boze reactie van Kaïn verraadt zijn egoïsme. Wat aan de buitenkant niet zichtbaar is, komt eruit als het anders loopt dan gewenst en gepland. Wij zien het verschil in intenties niet. Mooie woorden, goede verhalen, keurig gedrag, empathische uitstraling. Maar klopt er werkelijk een hart onder met liefde voor God en mensen? De Heer weet het. Daarom is Gods voorkeur voor Abels offer niet de oorzaak van de daaropvolgende moord. Het is Kaïns egoïsme en narcisme waar het fout gaat. Dat vormt de oorzaak voor het geweld. Kaïn keek niet naar Abel. Hij keek niet naar God. Hij keek alleen naar zichzelf.

**

'Kaïn, waarom ben je zo kwaad? Waarom kijk je zo donker?' Als pastor probeert God Kaïn tot zelfreflectie te brengen. Tot bekering. Kaïn antwoordt niet.

'Kaïn, als jij niets slechts hebt gedaan, kun je iedereen toch recht in de ogen kijken? Mij, en je broer?' Maar Kaïn reageert niet. Ook het beroep zijn geweten laat hij langs zich heenglijden.

'Kaïn pas op! De weg die je nu inslaat, gaat fout. Zonde ligt op de loer. Maar ben jij, sterke man, sterker dan de zonde? Laat zien hoe sterk je bent door weerstand te bieden tegen het kwaad!' Voor de derde keer probeert God Kaïn te bewaren voor de fatale stap. Maar Kaïn zegt: 'Hé Abel, broertje van me, laten we het veld ingaan.' En daar in het veld valt Kaïn zijn broer aan en slaat hem dood. De eerste moord. Een broedermoord. Voortgekomen uit egoïsme, gekrenkte trots en de weigering om zich te laten gezeggen.

'Kaïn, waar is Abel, je broer?' Deze keer reageert Kaïn wel. 'Geen idee. Moet ik soms over mijn broer waken? Ben ik mijns broeders hoeder?' 'Ja eigenlijk wel, Kaïn. Het is precies zoals je zegt. Jij moest waken over je broer. En dat wist je. Maar je weigerde. Zoals je hebt te zorgen voor alle mensen, met name voor hen die zorg nodig hebben.'

Kaïn heeft Abel tot zwijgen gebracht. Hij kon het geloof van zijn broer niet verdragen. Hij kon de vragen van God niet hebben. Maar nooit heeft die broze Abel luider geroepen dan na zijn dood. 'Hoor toch, hoe het bloed van je broer uit de aarde naar mij schreeuwt!' zegt de Heer. Het is de schreeuw om recht die niet ophoudt in deze wereld. Het bloed van de onschuldige slachtoffers, dat niet weggepoetst wordt door het te negeren of te vergeten. Want kostbaar is hun bloed in de ogen van de Heer. Alleen in het bloed van onze Heer Jezus Christus komt die schreeuw tot rust. Wordt de cirkel van haat en geweld doorbroken. Wordt recht gedaan aan de onschuldigen. Wordt vergeving geboden aan schuldigen. Worden zelfs moordenaars welkom geheten in het paradijs.

**

De tijd ontbreekt mij om ook nog nader stil te staan bij het tweede deel van het hoofdstuk. Over de straf die Kaïn moet dragen. Zijn angst voor de mensen, wie dat dan ook kunnen zijn geweest. Over de bescherming van God, zelfs voor deze moordenaar. Over de spiraal van geweld, wraak en menselijke hoogmoed, die uiteindelijk de climax vindt in het brallende lied van Lamech: 'Wie mij aanraakt, sla ik dood, wie mij iets aandoet, zal mijn wraak voelen, zevenenzeventig keer zoveel als mij is aangedaan.' Daar loopt het op uit. Zo brult de mens die niet in God, maar in zichzelf gelooft. Die vergeving een uitvinding voor sukkels vindt en de kerk van Christus een plek voor kneusjes. Die aandacht voor zwakken een softe, slappe insteek vindt en het protocol van de liefde een mislukking vindt. Kun je in de naam van de liefde onrecht plegen, fouten goedpraten en misstanden bedekken? Zeker, dat gebeurt. Dan past protest en verzet. Maar eerst is er iets anders nodig. Dat je jezelf kent, je van egoïsme bekeert, je op God richt en de echte liefde leert. Voor God en mensen. Liefde als de zwakke kracht, die uiteindelijk alles verandert.

Laten wij met Enos, midden in een wereld vol geweld, onrecht en oneerlijke structuren, de naam van de Heer blijven aanroepen. Laten wij in een leven, waarin veel van ons wordt gevraagd, we aan alle kanten worden belast en overbelast, ruimte en tijd maken om elkaar op te zoeken en samen aan de voeten van Jezus te zitten. Laten wij in een tijd waarin alles over ons heen lijkt te spoelen en we geconfronteerd worden met de gevolgen van onze kortzichtige keuzes, onze onmacht naar God uitroepen, vergeving vragen en vergeving schenken. Lijkt dat zwak? Het heeft de kracht om de wereld te veranderen. Lijkt dat onmachtig? In Christus ligt de overwinning! Lijkt het alsof je daarmee niet verder komt op aarde? De vrede, vrijheid en vreugde hebben een kracht die door niets en niemand kan worden teniet gedaan. Want ze horen bij het Koninkrijk van God. Zo is God zelf aanwezig. Op onze aarde.

Amen